

ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ І СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ

У сучасному світі процес використання авторських прав перетворюється на потужну індустрію, що приносить надприбутки, існує за своїми законами і правилами та вимагає спеціальних знань та навичок у різних галузях законодавства, виробництва та надання послуг, для опанування яким потрібна спеціальна підготовка. Тому на практиці автори рідко самостійно здійснюють управління авторськими і суміжними правами, що їм належать. Як правило, вони роблять це у тих випадках, коли йдеться про особисті немайнові права або коли їх твір готується вперше стати доступним для публіки, здійснюючи, таким чином, своє право на оприлюднення твору.

Автор особисто потурбується про те, щоб його перша зустріч з публікою, що важлива для його репутації, відбулася в максимально сприятливих умовах. Письменник, як правило, особисто веде переговори з видавцем про випуск свого літературного твору, а композитор зробить те ж саме при виданні своїх музикальних творів або при виготовленні їх звукозапису. Драматург працюватиме з театром, де готується до першої постановки його п'єси, а художник чи скульптор сам вибере галерею, де відбудеться перша виставка його скульптур або картин [1, 23].

Після оприлюднення автор до певної міри втрачає інтерес до свого твору. В нього починає визрівати новий задум, і автор, як правило, передає управління використанням твору в руки посередника, який за нього і від його імені веде переговори, консультиуючись з ним тільки в разі, коли необхідно прийняти рішення серйозного характеру з непередбачуваними наслідками.

Але не завжди автор або його представник може реально відслідковувати, як використовується твір, та збирати за законом відрахування за таке використання. В даному випадку не обійтись без допомоги спеціалізованих організацій по збору і розподілу авторської винагороди (роялті) за використання творів, що здійснюють управління майновими правами на колективній основі.

Окремі питання правового регулювання відносин інтелектуальної власності, які виникають за участю організацій колективного управління, досліджувались у наукових працях Н. Абрамової, С. Бондаренко, Т. Давиденко, П. Калениченко, Л. Тимофієнко та ін. Разом з тим залишаються питання, які потребують подальшого дослідження та належного урегулювання на законодавчому рівні, зокрема визначення понять та категорій, пов'язаних із колективним управлінням. Не врегульованими залишаються також такі питання діяльності організацій колективного управління, як визначення частки зібраної організаціями винагороди, що має йти на фінансування її адміністративної діяльності, можливість застосування розширеного колективного управління, межі застосування обов'язкового (примусового) колективного управління, вимоги до до-

говорів, що мають застосовуватися у відносинах організацій із суб'єктами прав інтелектуальної власності та користувачами об'єктів авторського права і суміжних прав тощо [2].

Порядок здійснення управління майновими правами автора визначається Законом України «Про авторське право і суміжні права». Так, ст. 45 встановлює, що суб'єкти авторського права можуть управляти своїми правами:

- а) особисто;
- б) через свого повіреного;
- в) через організацію колективного управління.

Суб'єкт авторського права може доручити управління своїми майновими правами повіреному на підставі укладеного з ним договору-доручення. Здійснюючи управління майновими правами, ця особа діє у межах повноважень, переданих їй суб'єктом авторського права [3].

Колективне управління правами означає, що організація управляє правами від імені колективу авторів. Зібрані у результаті такої діяльності винагорода не використовується для колективних цілей: це не податок, а винагорода, яка належить автору за його творчу працю. Тому слід говорити про колективне управління, при якому здійснюється індивідуальний розподіл [4,119].

Отже, колективне управління є одним із найбільш ефективних способів забезпечення законних інтересів автора у тих випадках, коли вони мають справу з багатьма користувачами.

Крім того, колективне управління є найбільш ефективним способом полегшити публічне розповсюдження творів у разі, коли користувач має справу з багатьма творами та багатьма праволодільцями.

Як свідчить світовий досвід, колективне управління здійснюється у таких випадках:

- право на публічне виконання та публічне сповіщення музичних творів («малі права»);
- право на відтворення (звуковий запис) музичних творів («механічні права»);
- право на публічне виконання драматичних і музично-драматичних творів («великі права»);
- право наслідування на твори образотворчого мистецтва;
- право на відтворення репрографічним способом літературних і графічних творів;
- право на введення в комп'ютерну систему і виведення з комп'ютерної системи творів (включаючи «електронне копіювання»).

Структури, які здійснюють колективне управління, можуть бути приватними або громадськими, незалежними чи державними організаціями, що взяли на себе такі функції. Держава при цьому здійснює обов'язково контроль і нагляд за діяльністю таких організацій, а також надає у разі потреби фінансову підтримку для їх ефективного функціонування [4, 119].

Відповідно до ст. 5 CISAC (Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів) під організацією, яка здійснює колективне управління правами авторами, розуміється та організація, яка:

1) має на меті ефективно захищати майнові інтереси;
2) має у своєму розпорядженні ефективний механізм для збору і розподілу авторської винагороди і несе повну відповідальність за операції, пов'язані з управлінням правами, які довірені їй авторами;

3) не управляє (за винятком допоміжної діяльності) правами виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення та інших власників прав [5, 75–76].

Як свідчить практика, в країні повинна існувати тільки одна організація управління однією і тією же категорією прав. Існування двох або більше організацій в одній і тій же галузі може зменшити або навіть взагалі ліквідувати всі переваги колективного управління, оскільки між ними може виникнути нездорова конкуренція, що дозволить користувачу уникати сплати винагороди або значно її зменшувати.

Організації колективного управління створюються для того, щоб забезпечити інтереси авторів шляхом збору винагороди, яка належить їм за використання їх творів, а тому вони не мають на меті отримання прибутку і не можуть займатися комерційною діяльністю. Вони лише управляють правами у межах наданих їм повноважень і не можуть ними розпоряджатися за власним вибором.

Такі організації із сум коштів, зібраних на користь авторів, утримують комісійні у розмірі, який покриває витрати, пов'язані з організацією їх збору та розподілу.

Крім економічної ролі (збір та розподіл авторської винагороди) організації колективного управління здійснюють політичну роль, підтримуючи баланс між правом на ефективний захист інтересів авторів і правом на вільний доступ до культурного надбання. Вони повинні бути гарантом того, що цей баланс не буде порушений на користь авторів.

Для збереження можливості втручатися у випадку неконтрольованого використання твору, організації управління правами повинні сприяти авторам або їх правонаступникам у переданні прав на використання творів науки, літератури та мистецтва на індивідуальній основі, а також надавати допомогу своїм членам щодо їхнього повсякденного управління своїми правами. У цьому полягає їх правова, юридична роль.

Організація колективного управління відповідно до договорів, укладених з правовласниками, може представляти законні інтереси авторів або їх правонаступників у державних і громадських органах і організаціях, судах.

Організації мають право вчиняти будь-які юридичні дії, які необхідні для захисту майнових прав, колективним управлінням яких займається організація, пред'являти без індивідуальних доручень судові позови на користь авторів проти будь-яких фізичних і юридичних осіб, будь-яких адміністративних або інших органів, відповідальних за неправомірне використання творів. Ця діяльність оплачується за рахунок комісійних відрахувань.

Як визначено в оглядовому листі Вищого господарського суду України від 6 травня 2005 року № 01-8/784 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського права і суміжних прав» [6], за наявності договорів з авторами творів на управління їх

майновими правами організації колективного управління як суб'єкти авторського права мають право звертатися до господарського суду з позовами про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду або стягнення доходу, отриманих порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, і у тому випадку, коли з порушником авторського права організацією колективного управління не укладено будь-якої угоди.

Організація може допомагати автору в індивідуальному порядку під час переговорів про укладання договорів. Така допомога повинна мати обов'язковий характер і оплачується окремо за кожний укладений договір [7, 45].

На сьогоднішній день важливе значення для управління правами авторів (їх правонаступників) має діяльність Державного підприємства «Українське агентство з авторських і суміжних прав», що належить до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та підпорядковано Державній службі інтелектуальної власності України.

Агентство є найбільшою і найавторитетнішою організацією колективного управління правами авторів в Україні. Відповідно до укладених угод із суб'єктами авторського права здійснюється управління правом на публічне виконання та публічне сповіщення музичних творів («малі права»), право на відтворення (звуковий запис) музичних творів («механічні права») та прав на публічне виконання драматичних і музично-драматичних творів («великі права»).

ДП УААСП здійснює колективне управління правами понад трьох тисяч вітчизняних авторів текстів (поетів, авторів-сценаріїв, письменників), авторів лібрето, перекладачів, драматургів, композиторів, художників-сценографів, художників по костюмах, режисерів-постановників, авторів хореографії. ДП УААСП як член CISAC уклали договори про взаємне представництво інтересів з організаціями інших країн, зокрема Росії, Франції, Німеччини, Італії, Англії, Іспанії, Аргентини, Греції, Туреччини, Польщі, Естонії, Литви, Латвії, Ірландії, Угорщини, Болгарії, Республіки Македонії, Вірменії, Чехії, Словаччини, Грузії, Молдови, Казахстану, Молдови, Японії, Ізраїлю, Швейцарії, Республіки Білорусь.

Для координації діяльності між організаціями та для вироблення шляхів удосконалення системи управління колективними правами авторів України з вищезазначених організацій було створено Координаційну раду організацій колективного управління, яка діє при ДСІВ [5, 87–88].

Не заперечуючи проти позитивних аспектів діяльності організацій колективного управління в Україні, слід зазначити, що багато питань потребують уточнення законодавчих положень.

По-перше, у законодавстві не приділено належної уваги питанням регулювання взаємовідносин організацій колективного управління з суб'єктами авторського права та суміжних прав. Зокрема, це стосується управління правами при наявності договорів, що практично не викликає суперечок та спірних питань, та здійснення управління без доручення правовласників, що є достатньо проблематичним, так як на організацію не покладається обов'язок повідомля-

ти автора про зібрану організацією винагороду за використання його творів. Крім того автор може укласти договір про управління правами з іншою організацією.

По-друге, відповідно до ч. 2 ст. 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» контроль за правомірним використанням фонограм (відеограм) здійснюють уповноважені Державним департаментом інтелектуальної власності організації колективного управління. На нашу думку, якщо організації наділяються контрольними повноваженнями, обов'язково має бути у законодавстві визначений механізм їх реалізації, чого, на жаль, поки немає. Відсутність порядку здійснення контролю може призводити до порушення прав та інтересів користувачів об'єктів авторського права та суміжних прав. Крім того, обґрунтовується точка зору, що організації колективного управління не мають права проводити перевірки в межах реалізації контрольних повноважень, так як господарські організації не наділені повноваженнями виконувати контрольні функції відносно дотримання суб'єктами господарювання законодавства про охорону прав на об'єкти авторського та суміжних прав [8].

На удосконалення правових засад діяльності організацій колективного управління спрямовано положення проекту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав». Зокрема, проектом закону передбачено, що суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть також доручати управління своїми майновими правами на колективній основі юридичній особі, що діє на основі державної форми власності, установчі документи якої передбачають здійснення функцій організації колективного управління. Допускається утворення окремих організацій, які управляють певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Колективне управління правами запроваджується як обов'язкове, розширене та добровільне колективне управління. Обов'язкове та розширене колективне управління застосовується у випадках і в порядку, визначеному Законом, зокрема: забезпечення права на винагороду (відрахувань) на користь авторів (авторів і видавців творів у разі репрографічного відтворення), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм здійснюється виключно через уповноважені організації колективного управління у випадках: 1) кабельної ретрансляції творів; права слідування відповідно до ст. 27 цього Закону; репрографічного відтворення творів та їх частин (уривків); відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників; публічного виконання фонограм, публічної демонстрації відеограм, опублікованих з комерційною метою, а також їх примірників та зафіксованих у них виконань; публічного сповіщення, у тому числі повторного публічного сповіщення, кабельної ретрансляції, опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм чи їх примірників та зафіксованих у них виконань, у тому числі

публічного сповіщення за допомогою мережі Інтернет або інших подібних технологій. Цей перелік є вичерпним [9].

Таким чином, в умовах сьогодення організації колективного управління відіграють важливу роль у сфері забезпечення належної реалізації прав авторів та їх правонаступників. Разом з тим здійснення ефективного управління неможливе без належного правового регулювання відносин, які виникають між організаціями колективного управління, правовласниками та користувачами об'єктів авторського права та суміжних прав. У зв'язку з цим, поки відповідні доповнення та зміни не будуть внесені до законодавства, слід приділяти належну увагу визначенню умов договорів, які укладаються з організаціями колективного управління.

Література

1. Тимофієнко Л. Управління авторськими правами // Інтелектуальна власність. — 1999. — № 9. — С. 23–26.
2. Левчун О. Колективне управління інтелектуальною власністю // Юридична газета. — 2008. — № 21.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.
4. Калешиченко П. Колективне управління майновими авторськими і суміжними правами у музичному шоу-бізнесі України // Часопис Київського університету права. — 2007. — № 1. — С. 119–123.
5. Бондаренко С. Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав — невід'ємний елемент сучасної системи охорони прав інтелектуальної власності // Матеріали щорічної конференції Асоціації правників України. — К. : Еліт Прінт, 2004. — С. 75–83.
6. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського права і суміжних прав : оглядовий лист Вишого господарського суду України від 6 трав. 2005 р. № 01-8/784 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.arbitr.gov.ua.
7. Дмитриченко А. К. Проблеми інтелектуальної власності в Україні // Національна безпека і оборона України. — 2001. — № 10. — С. 45–50.
8. Насадюк А. Сельпом по музыке // Юридическая практика. — 2009. — № 31.
9. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=37985

Анотація

Избаш О. О. Організації колективного управління авторськими і суміжними правами. — Стаття.

У статті проаналізовано особливості правового статусу організацій колективного управління, що дозволяє сформулювати висновки щодо характерних рис, притаманних цим організаціям.

Ключові слова: автор, виконання твору, відшкодування збитків, об'єкт суміжних прав, фонограма, музичний твір.

Аннотация

Избаш А. О. Организации коллективного управления авторскими и смежными правами. — Статья.

В статье проанализированы особенности правового статуса организаций коллективного управления, которые позволяют сформулировать выводы относительно характерных черт, присущих этим организациям.

Ключевые слова: автор, исполнение произведения, возмещение убытков, объект смежных прав, фонограмма, музыкальное произведение.

Summary

Izbash O. O. Collective management organizations copyright and related rights. — Article.

In this article we will analyse the features of legal status of organizations of collective management, which will allow to formulate conclusions in relation to the personal touches, inherent these organizations.

Keywords: author, implementation of work, reimbursement of losses, object of contiguous rights, phonogram, piece of music.

УДК 342.727:821

Ю. В. Хижняк

ПИСАТЕЛЬ И ВЛАСТЬ: О ПРАВЕ НА СВОБОДУ ТВОРЧЕСТВА

Проблема взаимоотношений в системе «государственная власть — общество — писатель» под влиянием разнообразных факторов то заостряется, становясь болезненной раной на теле общества, то утихает. От характера этих взаимоотношений зависит признание или непризнание за писателем права на свободу литературного творчества.

Занимаясь исследованием вопроса отображения правовой и государственной жизни в творчестве Булгакова, автор статьи обратился, в том числе, и к проблеме права на свободу творчества, а также отношений между писателем и властью. Данные вопросы являются актуальными для исследования ввиду творческой судьбы самого Булгакова и ввиду того, что они затронуты в романе Булгакова «Жизнь господина де Мольера». Это возможно проиллюстрировать следующими двумя фактами из биографии Булгакова и Мольера. В 1933 г. редактор серии «Жизнь замечательных людей» А. Н. Тихонов отказал М. А. Булгакову в публикации романа «Жизнь господина де Мольера». А в 1659 г. влиятельные лица, посетители салона мадам Рамбуйе, входящие в самый высший придворный круг во Франции времен Людовика XIV, настояли на снятии с постановки в театре пьесы французского драматурга Мольера «Смешные драгоценные».

Актуальность этого исследования также подтверждается и тем, что ситуации, в которых заостряются отношения между властью и писателем, возникали не только во времена Мольера, в XVII веке, или во времена Булгакова, в XX веке, но возникают и сегодня. Так, в 2011 г. директор киевского издательства «Фолио» Александр Красиовицкий публично выступил с критикой решения Шевченковского комитета о присуждении престижной Шевченковской премии по литературе в 2011 г. Василию Шкляру за роман «Черный ворон». Это произошло на заседании общественной организации «Собор гражданского согласия» во главе с министром образования Украины Дмитрием Табачником. В результате писатель отказался от государственной премии.

Целью данного исследования является выявление и анализ нарушений властью права писателя на свободу литературного творчества, а также анализ